EXERCITATIO POLITICA

DE

CIVE ET CIVITATE IN GENERE CONSIDERATA

QVAM

Aspirante Divino Numine

SUB PRAESIDIO

Viri Amplissimi atq; Clarissimi

HERMANNI CONRINGII,

Philos. ac Medicinæ Doctoris, hujusq; & Politices in Academia Iulia Professoris Celeberrimi, S. R. Majest. Sveciæ & Illustrissimi Comitis Ostfrisiæ Consiliarij intimi & Archiatri

Domini Præceptoris ac Promotoris sui æternum venerandi

Publicæ disquisitioni subjicit

AUGUSTUS MILAGIUS

HALBERSTADIENSIS.

HELMESTADII

Typis HENNINGI MULLERI Acad. typ.

cIɔ Iɔc LIII.

THESIS I.

QUemadmodum omni illi, qui de Republica ejusque speciebus dextre atque ordine disputare velit, necessario incumbit, aliquam de civitate ejusque natura præmittere tractationem, ita & nobis ingenij excercendi caussa de civitate, quod bene vertat Deus, acturis in civis ipsius essentiam fuerit inquirendum, siquidem & vestigia nostri Aristotelis hanc consequentiam *3. Polit. 1.* initio nectentis, & methodum ejus ὑφηγημένην sequi velimus, qui satis graves caussas sui reddit instituti. Cum enim in ipsa de civitate tractatione frequentes de civibus incidant controversiæ, quumque civis definitionem civitatis ingrediatur, utique nec hæc accuratè constitui, nec illæ commodè componi, nisi perspecta civis natura possunt.

II. Quoniam vero vocabuli civis ambiguitas doctis pariter ac indoctis jam tum ab Aristotelis ævo imposuit, & hodienum multis erroribus facem ac occasionem præbuit, de tollenda ea ante erimus soliciti, quam ad extruendam civis definitionem (à qua omnis de re aliqua suscepta institutio proficisci debet *Cic. lib. 1. de offic.*) nos accingamus.

III. Primò autem civis nomine vulgò venit omnis subditus: Quo spectant ij, qui civem per subjectionem definiunt, ut Bodinus *1. de Republ. 6.* & alij. Qui in duplici errore nobis versari videntur, cum quod hoc modo in ci-

vium numerum inquilinos & servos (quos utique subditos esse frustra quis negaverit) etiam referant, tum quod non satis civitatis naturam percipiant, unde cives appellationem nanciscuntur. Civitas scil. non denotat quamvis multidudinem hominum, sed societatem quandam, cujus partes essentiales sunt cives. Iam vero non omnis qui vivit in civitate aliqua statim & socius revera est, aut societatis particeps, nisi per improprie vocem societatis usurpes.

IV. Secundò nonnunquam ij tantummodò cives appellantur, vel appellari volunt, qui ex utroque parente cive prognati sunt, sed jus civitatis ab ava quoque & provo repetere possunt: Qui cœteros Patre tantùm vel Matre cive ortos nothos appellitant. Hæc significatio Athenis annitente Pericle ita invaluerat, ut in jus paulatim verteretur, & spurij loco, (referente Plutarcho *in Themistocle*) esset, qui ex alterutro tantum parente cive nasceretur: quam legem non tantum Aristot. noster *3. Polit. c. 1.* unâ cum Gorgiæ objectione, egregie refutat, sed & ante eum, occasione ejusdem Periclis, abolitam fuisse memorat in vita ejus Plutarchus. Hujus enim unicum filium ex muliere externâ susceptum nomine Paterno in curia censeri senatus jussit. Et vero quæstio est politica num qui alterutro Parente duntaxat nati sunt cives, in civium numero haberi debeant, nec ne: cur item aliquis omnino peregrinus debeat admitti? Soletque decidi ex usu reipublicæ cujusvis, quarum alij atque alij hoc vel illud convenit: nec enim in his aliquid est, quod perpetuo & in omnibus civitatibus habeat locum.

V. Tertio denique civis nomen usurpare possunt pueri ex Patre cive nati, senes item depontani, & ij, qui ad certum tempus ex civitate relegati sunt *3. Polit. c. 1.* Sed

quum

quum omnibus pro tempore facultas suffragij ferendi & judicij administrandi desit, liquido patet, eos non ἁπλῶς, sed secundum quid civium mereri nomen. Pueri scil. quod quando per ætatem licebit, jam actu sint socij: senes quod fuerint & sola ætate reddantur inhabiles: exules item quod cum jus civitatis habeant, in pœnam careant. Honorarij vero cives tam longe à natura veri civis absunt, quam quondam is, qui odore carnium pascebatur, à carnibus ipsis. Qui autem præter hos nobis jam recensitos, hoc nomine vulgo veniunt (ut, v.g. οἱ ἀπὸ τῶν συμβόλων κοινωνοῦντες) eos quia una litura è catalogo civium delet Philosophus citato sæpius cap. 1. Idcirco nobis hic licebit esse brevioribus. Hæc illa vocis hujus insignis ambiguitas in causa procul dubio fuit, quare à multis hodiernis Politices scriptoribus essentia veri civis non indagata, aut extranea ferme admisceantur, aut vero cives cum municipibus mire confundantur. Quod admiratione non egere ait Besoldus, *1. Polit. XI. §. 1.* quum quilibet se ad normam suæ civitatis, vel usitatæ etiam loquendi consuetudinis accommodet. Nunc postquam vocem ab ambiguitate, quantum instituto nostro sufficere arbitramur, liberavimus, ad indaganda ea, in quibus essentia civis consistit, duce eodem Aristotele perrecturi sumus.

VI. Sicuti autem in omni in universum societate is socij demum appellationem meretur, qui salutem societatis per se promovere velit & possit, (quod exemplo à navigantibus petito ostendit Aristoteles *3. Polit. c. 3.*) ita nemo in τελειοτάτην illam κοινωνίαν, (uti in simili re à minori ad majus argumentatur Philosophus *1. Polit. 2.*) admitti debet, qui tali facultate destituatur, qua finem civitati propositum pro viribus possit adjuvare. Quamvis autem bene multa sint, quæ partibus civitatis hic incum-

 bant,

bant, eorum tamen summa genera ex Philosopho exhibebimus, cujus præclara verba & ad nostrum propositum congrue accommodata *ex 4 Polit. 14.* non possum quin adscribam. *Tres autem sunt omnes Rerump. partes*, inquit, *quibus præclare constitutis necesse est & ejus species eo ipso inter se dividi, quo singulæ hæ partes differunt. Atque ex his tribus partibus una quidem versatur in publicarum deliberationum facultate: Secunda in magistratibus: Tertia in judiciis.*

VII. Tametsi vero primam istam partem, i. e. facultatem dextre de rebus communibus deliberandi in cive suo expresse requirere non videtur Aristoteles: id tamen nondum incertitudinis cujusdam istud, ex quo civis definitionem jam tradituri sumus, fundamentum arguit; nam voce ἀρχῆς, qua Aristot. in definitione civis jam utetur, non magistratus tantum, sed & jus suffragia ferendi designari, Piccartus & Giphanius existimant. Quamvis non desint, qui voce κρίσεως hanc deliberandi potestatem comprehendi volunt.

IIX. Cum itaque jam ea à nobis sint exposita, quarum respectu quis maxime finem civilis societatis participat, non ultra dubitamus civem cum Aristotele definire: τὸν τῆς κρίσεως καὶ ἀρχῆς μετέχοντα, socium *civitatis, qui imperii & judiciorum civitatis istius particeps est vel esse potest. 3. Polit. 1. & 8.* Hac semper observata proportione ut is magis vel minus civis dicatur, qui magis minusve de fine civitatis participat. Quia enim imperium, suffragia & judicia in rebus publicis usque adeò variant, ut inde tot diversæ oriantur species, quid mirum fuerit, si hæc definitio omnibus civitatum socijs ex æquo accommodari nequeat, in qua Philosopho ad potissimum analogatum respiciendum fuit, (est enim civis è numero eorum, quæ dicuntur ab uno) quando ipse monet *1. Polit. 3.* perfectissimum

mum quodque in suo genere definiendum esse, quod inferiora magis minusve participent. Ad hæc veri civis essentialia respexit Homerus, quando Achillem de injuria sibi ab Agamemnone illata sic conquerentem inducit Iliad. 9.

Μνήσομαι ὥς μ' ἀσύφηλον ἐν Ἀργείοισιν ἔρεξεν
Ἀτρείδης, ὡσεί τιν' ἀτίμητον μετανάστην.

Scilicet argumentatur is à posteriori, quod, quoniam sibi nullus ad honores aditus pateret, civis quoque loco non haberetur. Conveniunt quoque nobiscum omnes ij Doctissimi Viri, qui Venetijs solos Patritios, in Polonia solos Nobiles cives esse volunt.

IX. His ita recte intellectis facillimo negotio occurri potest Ioanni Bodino, qui definitionem nostram ex hoc capite reijcit, quod stante ea subditis hoc modo è civitate sublatis magistratus officium insuper eludatur. Ad quos enim, inquit, pertinebit jussus magistratus, si omnes cives ipsi sunt magistratus participes ? Clarissimus Arnisæus ad infirmandum Bodini argumentum ait, Aristotelem loqui de cive reip. potestati nondum subjecto, qui æquali etiamnum jure cum reliquis civibus gaudeat. Quæ ut maximè ita se habeant, nos tamen aliunde quam ex ipsomet Arist. responsionem ad tam elumbe Bodini argumentum minime petemus.

X. Primo enim quod supponit iste, hac posita definitione subditos è civitate tolli, id nos pernegamus, quia non ilico ipso actu gerit magistratum & judicijs præest, qui facultate ejusmodi munia obeundi est instructus. Neque enim omnes una his officijs præesse possunt, sed requiritur, ut idem (si aptus imperio civili esse velit) parere quoque didicerit. Hinc est, quod Aristoteles civem *3. Polit. 3.* definiat *μετέχειν τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι*, imperandi & paren-

parendi virtute præditum. Præclare, ut solet, M. Tullius l. 3. de LL. *Non solum magistratibus præscribendus est imperandi modus, sed & civibus obtemperandi. Nam & qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est, & qui modeste paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse.* In Regno certe aut tyrannide, ut & in Aristocratijs nihil causæ habet, cur timeat de minuendo subditorum numero Bodinus, cum unus in ijs vel paucissimi tantum facultatem suffragij ferendi, & judicandi explicare queant. In statu vero populari & Democratia, quibus principaliter nostra definitio competit, alternant parentium (uti diximus) imperantiumque officia, nec imperandi facultate, sed certis quibusdam signis, & coërcendi potestate subditi ab imperantibus distinguuntur *1. Polit. ult.* Adeo ut hic quoque timore isto nos liberatos esse videamus. Non dicam jam, quod numerum subditorum augeat inquilinorum & opificum multitudo, ex quibus illi quidem subditi, cives vero non sunt; hi vero partim cives sunt, partim non, uti è seqq. apparebit.

XI. Quæ alias de Atheniensibus à jure suffragiorum exclusis subjicit Bodinus, ea quum doctissime à Piccarto, Arnisæo *Polit. 6. 6.* & Besoldo *1. Polit. c. XI.* sint confutata, huc transscribere supersedemus. De falsitate definitionis Bodini, qua civem per liberum hominem potestati alienæ subjectum definit, demonstranda magnopere non laboramus, sed ad ea, quæ porro faciunt ad vindicandam nostræ definitionis veritatem progrediemur.

XII. Iudiciorum autem (1) civem nostrum volumus esse participem, ut de privatis & publicis causis jus reddere possit. (4. Polit. 1. 10.) Circa hæc enim officia judicum versari notat Polybius *histor. VI. judicia*, inquit, *publica in unoquoque Regno constituenda, quæ privatorum lites decidant, &*

q   *scelera*

scelera publica puniant, & provinciarum seu partium Regni lites inter se dirimant. Non autem audimus eos, quos ætas Aristotelis tulit, qui juris dicendi facultate instructo nomen magistratus non convenire, & hac de causa hoc munus nequicquam ad essentiam civitatis facere arbitrabantur. *3. Polit. 1.* Etenim, quocunque tandem nomine designes judicem, historiæ certæ documenta nobis certissima exhibent, magni ab omni ævo habitum judicum in Rep. munus, neglectumque judiciorum remp. in extrema pericula conjicere posse, ut adeo vel hoc uno nomine, si maxime magistratus nomen minus recte ijs competat, ad constituendam civis definitionem merito assumi debeat juris dicendi facultas. Deinde, quod caput est responsionis nostræ, id, ex quo hanc consequentiam deducunt (nimirum judices nihil cum officio magistratus habere commune) evidenti falsitate laborat; Fieri enim ferme non potest, ut judex omni omnino coercendi vi penitus destituatur; nam cui jurisdictio data est, eidem quoque ea concessa esse videntur, sine quibus jurisdictio commode explicari nequit *l. 2. de jurisdict.* Quin in Romana Rep. jurisdictio jure magistratus competebat; unde manus militaris, & mandatæ jurisdict. (mandare autem eam non poterat, nisi qui jure magistratus habebat) in jure fit mentio, de quo late *Surholtus 1. issert. de jurisdict.*

XIII. Quando (2) civem ex imperio æstimari volumus, mixtum (liceat nobis distinctionem Romanis usitatam ad nostrum institutum transferre) non tantum, sed etiam merum imperium designamus. Illud enim civis nostri officium exhaurire nequit, cum nudæ tantum jurisdictioni videatur inservire: *Surh. de jurisd. th. 238.* Si vero id mirum alicui videri possit, quod id, quod summa potestas sibi soli reservat, omnibus civibus commune esse

 dica-

dicamus, is attendat, nos hic considerare civem nondum summæ potestati subditum, & qui & ipse aliquaudo summæ istius potestatis particeps fieri possit. Sic & majestati soli competit, ordinare magistratus & judicia, attamen propterea non sequitur, hæc duo ad civis essentiam necessario non requiri. Attendat porro civem nobis maxime in Democratia & statu populari constitutum definitum fuisse, in quibus Rerump. speciebus omnino per est necessarium, uti cives hac imperandi facultate sint aliquatenus instructi. Denique advertendum est, nos non à singulis civibus exercitium meri imperij exigere, sed facultatem illam atque illud jus quo aptus est, ad id, sicubi occasio ferat, capessendum,

XIV. Ius denique (3) suffragiorum civi nostro adscribimus, sive id τῇ κρίσει, sive cum Piccarto τῇ ἀρχῇ complectaris. Est autem id usque adeo proprium veri civis κριτήριον, ut officio suo nullo modo defungi dextre possit, nisi deliberationibus & suffragijs ferendis adhibeatur. Evincimus id hoc argumento: Quicunque salutem civitatis ope consilioque pro viribus juvare tenetur, is ad suffragia in magni momenti negotijs admitti debet. Atqui omnes cives, E. Quomodo enim suppetias feret Reip. qui morbos ejusdem ignorat? Et quomodo quis membrum societatis audiret, qui ad sententiam de rebus ad societatem pertinentibus dicendam non adhiberetur? Sane plebs Romana, antequam ad suffragia & honores admitteretur, conqueritur, sibi nec in consortio, nec societate Reip. esse licere apud Livium *VI. Cap. 37.* Quod tamen cum dicimus, non ita accipi sententiam nostram volumus, quasi omnes cives de quibuslibet negotijs ferre suffragia deberent, (hoc enim & immensum laborem, & liberalius, quam in quosvis promiscue cadit, otium exigit)

git) ſed poteſt à civibus in quibusdam (minoris præſertim momenti) negotijs aliquibus poteſtas definiendi & decidendi committi, quiea autoritate armati univerſum populum repræſentant. Omnes autem ij Doctiſſimi Viri, qui ſuffragiorum jura à civibus abeſſe poſſe exiſtimant, videntur non tam rem ipſam, & definiti ab Ariſtotele civis perfectionem, quam mores Romanæ Reip. ſpectaſſe, in qua multi civitatem, ſed ſine ſuffragio ſunt adepti. Gell. 16 c. 13. Liv. Cic. paſſim. Accidit nempe frequenter, ut à ſplendore & magnitudine Reip. Romanæ deceptis mores ejusdem pro communibus & univerſalibus præceptis venditentur. De tribus autem his eſſentialibus notis latius & diſtincte agentem vide Philoſophum *4. Polit. c. 14. 15. 16.*

XV. His ita poſitis, manifeſtum (opinor) erit, primo quibus de cauſis Ariſtotelis noſter civem in ſtatu populari & Democratia maxime definitum eſſe affirmet, nimirum non tam, quod optima Reſpublica, ſi introduci poſſet, popularis futura eſſet, (hoc enim ad Democratiam applicari nequit per ea, quæ contra Platonem diſputat Philoſophus *4. Polit. c. 2.*) ſed quia in his ſpeciebus nihil ferme, quod alicujus eſt momenti, definiri ſolet, niſi ſciente & approbante multitudine. In alijs autem Rebuſp. neceſſitate tantum poſtulante conciones indicuntur, ac pauciſſimi ad ſuffragia de re communi ferenda admittuntur, uno vel oppido paucis Remp. occupantibus. In hanc ſententiam Cicero civem definit, quod ſit, *qui non poteſt pati eam in ſua civitate potentiam, quæ ſupra leges eſſe velit.* Quæ certe definitio omnium optime ſtatui populari & Democratijs applicatur. In tyrannide enim, regno & Oligarchijs legum clauſtra facillime perrumpunt ſummæ poteſtates.

XVI. Secundo: in quantum variæ vocis hujus ſigni-

gnifi-

gnificationes supra nobis recensitæ à genuina nostra abeant, & quare factitijs, infamibus, inquilinis, pueris & decrepitis nostram definitionem minime dixerimus convenire. Argumentum evidens est, majorem scil. tibi perpetuo ipsa definitio civis suppeditat, sub qua si subsumseris servos, inquilinos &c: omnibus sententiæ nostræ ratio abunde constabit. Illud tamen inter eos, quos jam modo exclusimus, discrimen existit, quod factitijs, pueris & senibus, etsi πρώτως quidem ac per se cives appellari nequeant, non tamen intrinsecum aliquod vitium inhæreat, sed illis quidem novitas, (quemadmodum Cicero à Sallustio novus homo vocatur) posterioribus utrisque vero ætas obstet, quo minus imperium & judiciorum potestas illis communicetur, vel communicari possit. Reliqui autem, ut infames, exilio perpetuo multati, alio vitio laborant, quod ipsis spem capessendorum istiusmodi honorum fere penitus adimit. Servorum paulo post mentionem faciemus, quando de modis, quibus quis jura civitatis consequitur, acturi sumus. Illi vero, qui jus vocandi civem in judicium, & coram judice comparendi per fœdera sibi acquisiverunt, (ita nimirum τὰ σύμβολα plerique interpretantur) idcirco veri cives non sunt, quia unus duarum civitatum verus & omni modo proprie ita dictus civis esse non potest. Quum enim civis omnem operam, cogitationes, bona, ipsum denique sanguinem in usum civitatis suæ convertere vi juramenti, & omnis inter homines initæ societatis exemplo teneatur, qui quaso id duabus civitatibus revera distinctis, sibique non subordinatis in solidum præstabit? Præsertim cum facillime eveniat ut civitates illæ vel dissideant in ipso scopo, vel ita colliment in unum scopum, ut studia in diversa imo contraria rapiantur. Iure Romano certe in aliam civitatem

rece-

receptus amittabat Romanam; *Cic. pro Cæcinna*, adeo ut Atticus beneficio civitatis Athenienfium uti noluerit. *Corn. Nepos in vit. Att.* ne jacturam Romanæ faceret civitatis. In qua usu receptum insuper erat, ut jus civitatis consecuturus fortunas suas Romam transferre fuerit coactus. Quod vero idem Cicero *2. de LL.* duplicem sibi patriam esse affirmat, unam loci, in qua genitus, alteram juris, in quam translatus sit, id nostram thesin nullo modo convellit. Is enim non de duabus specie distinctis civitatibus loquitur, sed de Arpino & Roma simul, quæ omnes etiam colonias & municipia ambitu suo complectebatur; Erat enim Roma communis omnium municipum tum Patria *l. 33. ad munic.* Neque id alio sensu accipiendum fuit, quam si nos pro juris Patria Remp. Germanicam, pro loci vero patria municipium hoc aut illud agnoscamus, cum tamen revera istud municipium in civitate Germanorum contineatur.

XVII. Hoc loco, quamvis extra propositum nostrum sit, annotari fortassis meretur, quod, cum nostra Resp. in tot tamque diversas partes sit discerpta, & jus temporarium præfecturarum in αὐτοκρατορίας ferme abjerit, adeoque quilibet principatus singularem propemodum civitatem constituat (vid. Bachov. in Treutl. *Vol. 1. disp. 3 th. 6. Lit. E.* & citatum ab illo Andr. Knichen *de jure territ. c. 1. n. 65.*) magis proprie, subditi alicujus territorij, ejusdem quoque cives vocentur, dummodo facultate consultandi, judicandi & magistratus gerendi in isto territorio polleant; Magis, inquam, proprie quam usu Romanæ vel Græcarum civitatum, quæ omnia municipia & provincias sibi subordinatas habebant, ita ut non nisi magistratus in provinciis earum ditioni subjectis demo missi jus civitatis participarent, nec præfecturas in αὐτοκρατορίας transire patieban-

ciebantur, existimantes cum Seneca, *nihil tam utile esse, quam brevem potestatem*, quæ magna sit. Quæ an ita se habeant, nos hoc loco non disceptamus, quo maturius ad ea, quæ ex definitione nostra deduci possunt, revertamur.

XIIX. Pendet autem ex ea Tertio decisio variarum, quas c.1.& 3. movit, quæstionum (1) An Servi & peregrini à Clisthene in numerum civium asciti justi cives sint, necne? Quod quia aliquam dubitationem in animo legentis forsitan excitare possit, secundum mentem Philosophi breviter dissolvemus. Distinguit autem is inter non justum & injustum; Et injustos quidem eos cives non esse affirmat, propterea quod ab eo, qui tum ad clavum Reipublicæ sedebat, in civium numerum aggregati erant, adeoq; bono nitebantur initio. Non justos autē rectè vocari, quia ijs nondum fuissent instructi dotibus, quæ cives ad munus hoc tuendum idoneos reddunt. Ea quippe adhuc agunt, quæ cives illegitimi, & nullo bono titulo nixi. Hæc autem distinctio inter injustas & non justas actiones cum adducitur ab Arist. *5. Eth. 1.* tum exemplis de LL. πῶς & ἁπλῶς justis, & actionibus, quas ignorantes & propter ignorantiam exercemus, illustratur ab eodem *5. Ethic. 1.* Cui plane geminum est, quod *l. 11. de just. & jur.* Paulus respondet: prætorem etiam tum jus dicere, cum inique decernit. Scilicet facit is quidem, quod injusti faciunt, verum quoniam à summa potestate Prætor constitutus est, injustum eum, & latas ab eo sententias injustas appellare nefas est.

XIX. (2) Quid inter virum bonum & civem bonum discriminis intersit? Nimirum civis bonus est, qui facultate judicia & magistratus administrandi, & suffragia de summa Reip. bene ferendi est instructus. At vero vir

bonus

bonus est, qui munus suum proprium (secundum quod quilibet bonus vel malus, prout in eo vel præstat vel deficit, prædicatur,) i.e. virtutis actus bene potest exercere. Equidem & possunt hæc in unum idemque subjectum cadere, & optime nobiscum, rebusque Christianorum publicis ageretur, si ij, qui civium bonorum & verorum laudem præ alijs affectant, ad virtutem etiam, & eam quæ virtutum merces est, gloriam serio aspirarent. Tenendum id autem contra eos qui eos demum curandæ & administrandæ rei communi aptos censent, qui ipsam pietatem & morum honestatem insuper, fas & nefas juxta habent, dummodo se hac ratione boni civis officio præclare functos glorientur : Quod pestilens dogma eximis fundamentis convellitur ab Excellentissimo Domino Præside *in lib. de Civili prudent. cap. 2. & Hug. Grotio in aurea præfat. libro de jur. bell. & pac. præmissa.*

XX. (3) An opifices recte civibus annumerentur? quam quæstionem quia late pertractat Arist. *3. Polit. 3. & 7. Polit. 8.* nos summa tantum capita paucis attingemus. Et quidem hoc in universum certum est, quod opifices, cujuscunque sint generis, salutem civitatis si non alia quapiam re, saltem numero (ut Plutarchus ajebat) juvent: Attamen obinde pars civitatis cujuscunque non sunt. Non enim procedit, inquit Philosophus *7. Polit. c. 8.* in hac majori consequentia: sine quibus Civitas consistere nequit, ea sunt pars civitatis. Distinguendum igitur primo loco nobis esse videtur inter opifices liberales & illiberales. Illiberales, (βαναύσους Aristoteles vocat,) simpliciter excludimus, quia dum singulis diebus manibus suis victum sibi parare tenentur, reipubl. salutem parcius curare, nec inter tam sordidas artes animos ad nobilissimam hanc curam attollere & elevare possunt ; Multo vero minus magistra-

giſtratibus gerendis & deliberationibus inſtituendis e-
runt idonei. Liberales vero opifices, (τεχνίτας diximus) poterunt ſibi aliquam conſultandi atque judicandi facultatem parare, quo civium munera obire, ac magiſtratus (cumprimis in ſtatu populari & Democratijs, in quibus cenſus eſt mediocris,) capeſſere queant. Quæ etſi ita ſe habeant, notat tamen Ariſt. *3. Polit.3.* plerumque hos opifices vano civis nomine lactari, atque hoc quaſi delinimento à rebus novandis averti. Ad extremum ſciendum eſt, olim in Græcis & Romanâ Rebuſpubl. quæſtionis hujus uſum exiguum, difficultatem pene nullam extitiſſe, quoniam vicem opificum tum temporis ſervi aut peregrini, aut ſummum liberti plerumque obiere, uti autor eſt Plut. *in Lyc.* Dionyſ. Halicar, *lib. 9.* Unde non eſt, quod miremur, ſi omnem de hac quæſtione Ariſtotelis noſtri diputationem eo tendere deprehendamus, quo opificibus jus civitatis penitus abjudicet.

XXI. Incidit hic quæſtio ſatis difficilis, & à paucis hactenus agitata: An civis alterius populi judicio à ſua civitate permiſſus, jura ſuæ civitatis retineat nec ne? Et negativam quidem valde probabilem facit (1) Quod civitas eum, quem hoc modo judicandum alijs permittit, ſua ſocietate velit ejectum, præſertim cum ipſamet alioquin pœnas de eo ſumere potuiſſet; ubicunque enim aliquis dedi petitur, tum optio civitati relinquitur aut puniendi ſuum civem aut vero puniendum dedendi. (2) Quod infames, quales eſſe præſumuntur, qui tam graviter civitatem aliquam læſere, ut eos ſibi dedi poſtulet, vel Ariſtotele teſte civium numero, minime cenſeantur. Verumenimverò iſtæ rationes rem nondum conficiunt, & nos non prius de hac quæſtione mentem noſtram aperire poterimus, quam duos diſtinxerimus caſus. Primo

an

an populus iste, cui reus deditus est, eum receperit plectendum, an verò suæ civitati (uti Posthumio Samnitibus dedito contigisse Liv: memorat *lib. IX. cap. 10. 11.*) restituat. Deinde, an delictum in populum deditionem poscentem ipso jure, an sententia demum interpositâ infamet. Quibus ita suppositis sententiam nostram his assertionibus includimus. *Una* est; si populus iste civem sibi permissum receperit, tum nulla habita ratione delicti, ab alienatur jure civium, & postea aliquo casu reversus novo beneficio ad consequenda civitatis jura indiget. Idque probat ratio supra allata prima. *Altera.* Si populus uti noluerit permissa sibi plectendi potestate, & delictum infamiæ pœnâ lege expressa non coërceatur, tunc retinet tamdiu jura civitatis donec civitas eum societate interposita judicis sententia excluserit. Ratio hæc est, si enim de infamia non nisi per judicis demum sententiam definitivam constat, utique restitutus is pristinæ famæ videtur, quamdiu civitas eum per judicem societate non ejecerit. Interim tamen liberum est civitati arbitrium, eum vel pœna afficiendi vel absolvendi. Et per hanc assertionem restringitur ratio negativam tuentium postrema. *Tertia:* si delictum ipso jure infamet, tum etsi populus læsus remittat injuriam sibi illatam, nihilominus is eo loco censetur, quo infames *3. Pol. 1.* Aristot. habet, nempe civitatis membrum tamdiu esse desinit, donec restituatur. V. hîc H. Grotium *de jur. bel. & pac. lib. 2. cap. XXI. §. 4.* ex quo fundamenta hujus quæstionis depromsimus, & de infamia, quam lex & judex irrogant VVesemb. *Parat. de his qui not. inf. §. 6.*

XXII. Quæstiones alias, quæ occasione harum ab Interpp. magno conatu agitantur, data opera præterimus, & antequam ad alterum disputationis nostræ mem-

brum transeamus, modis, quibus quis in civilem illam societatem asciscitur, enarrandis paululum immorabimur. Etenim si ijs, quos primitus mutui subsidij necessitas & amor vitæ beatæ conjunxit, vita pedetentim functis, civitas novis & succrescentibus membris redintegrari debet, utique hoc saltem nomine non indigna erit tractatio, quæ hoc loco à nobis inseratur. Quanquam autem modi isti pro diversitate rerump. varient, nos tamen de ijs afferendis tantùm solliciti erimus, qui majorem cum ipsa natura civitatum, & Gentium jure convenientiam habere videbuntur, quorum in universum tres reperire licet.

XXIII. Primus isque præcipuus est Nativitas: Quum enim liberi juxta Arist. *5. Ethic. 12.* sint pars Parentum, omnesque exteros amore erga Patriam superare credantur, merito ex Parentum persona jus civitatis sortiuntur communi Gentium more, & præsenti civitatis commodo. Nam eos præ alijs solemus societati ascribere, de quorum erga societatem studio ac favore nobis certo constat. Ideoque ijs gentibus, qui singularem nominis gloriam affectarunt, accurate observatum fuit, ut nullos nisi ex cive natos civitate donarent. Athenienses suos hoc nomine prædicat *αὐτόχθονας*. Isocr. *in Paneg.* (quanquam alij per *αὐτόχθονας* indigenas illos, quos è terra hinc inde prognatos vulgari errore credebatur, intelligant) Vlpianus in *l. 1. ad municip.* nativitatem primum acquirendæ civitatis modum facit. Nostros quoque Majores minime aliarum gentium adventibus & hospitijs mixtos fuisse asseverat Tacitus *lib. de mor. Germ. cap. 2.* Duo autem nobis ad distinctam hujus rei cognitionem tradenda superant (1) Requiri, ut nati infantis Pater civis fuerit: Quoniam enim jus omne liberi hoc casu ex persona Patris nanciscun-

ciſcuntur, non poteſt in Filium aliquid juris derivari, quod in Parente non erat. Mater vero jus civitatis in liberos transferre non poteſt, nam etſi Matris quoque pars liberi rectè vocentur, tamen in civilibus Patrem tanquam digniorem ſequuntur, id quod jure Romano ſatis conſtat ex *l. 19. de ſtat. hom.* Deinde, ſi è matris quoque perſona jus civitatis in liberos transferretur, utique facillimo negotio contingere poſſet, ut quis duarum diverſarum civitatum civis exiſteret, quod, ut *th. 16.* annotavimus, veri civis officio & civili cumprimis ſocietati, ad quam omnes fere civium actiones referri poſſe Grotius docet *de jur. bell. & pac. lib. II. c. 5. §. 23.*, adverſatur. Plane quemadmodum in diverſis rebuspubl. à jure naturæ & Gentium, vel per determinationem, vel non aſſiſtentiam LL. civilium receditur. Vid. Ampliſſ. Dn. D. Hahnium *in obſerv. ad VVeſenb. de juſt. & jur. num. XV.* ita & multo magis non obſtante communi hac conſuetudine, uxoribus interdum jure civili hoc beneficium concedi poteſt, quod Ponticis competere refert Celſus, ut qui matre Pontica natus eſſet, ſit Ponticus *l. 1. §. 1. ad munic.* Quando vero Patrem civem eſſe volumus, eo ipſo eorum refellimus opinionem, qui commorationi vel domicilio Patris tantundem efficaciæ in tribuendis civium juribus aſſignant, quod nimis abſurdum eſt: Qui enim filius membrum eſſet ſocietatis alicujus propter Patrem, cujus ipſe ſocius non ſit? Hûc dubio procul reſpexit Eduardus I. Angliæ Rex, qui VVallis natos extra fines ſuos Principes detrectantibus, uxorem prægnantem in VValliæ fines duxit, ut futurum Regionis Principem in ipſa regione eniteretur Arniſ. *relect. Polit. lib. 1. cap. 5. ſect. 10. n. 4.* (2) Tenendum eſt, quod nativitas quanquam modus ſit tribuendi civitatem præſtantiſſimus, non tamen ſtatim in locum & jus Parentum re-

cens natum infantem plene & simpliciter sufficiat: Cuicunque enim ademta est potestas tractandi ea, quæ ad essentiam civis debent concurrere, is ἁπλῶς civis appellari nequit. Atqui infantibus & pueris in tenera ætate est adempta. E. ij nequeunt &c. Aristoteli cives imperfecti dicuntur *3. Pol. 1. & 1. Pol. 8.* Illud vero spatium, intra quod ejusmodi puer ad maturitatem judicij pervenire potest, plerumque certo annorum numero in bene constitutis Rebuspubl. definiri solet: Etiamsi enim fortassis unus & alter velocitate ingenij ætatem ipsam transgrediatur, tamen ad præcavendas æmulationes, & tollendam è Republ invidiam satius visum fuit, omnibus promiscue certum fixumque tempus statuere, ne adolescentes, qui in optimam partem cognoscuntur, stupiditatem ingenij tam gravi atque manifesto dedecore luere cogantur. Athenis cives hi imperfecti ad civilia munera prius non admittebantur, quam nomen apud populares tabulis Lexiarchicis professi essent, Romæ verò, cum togam virilem sumsissent. Et hæc de primo modo, per quem civitas obtineri potest, quo solo utuntur Patritij Veneti, cujus rei caussam copiose describit Machiavell. discurs. *lib. 1. cap. 6.* Alibi hujusmodi cives Hybridæ dicuntur, Kirchn. *disp. Pol. XV.*

XXIV. Operæ pretium fuerit, si quæstionem hic admisceamus non plane sterilem, an civem hujusmodi Originarium (de adoptato enim, cum tam arcto vinculo non teneatur, res multum dubitationis non habet) in aliam civitatem commigraturum invitum civitas retinere possit? Et pro affirmativa quidem militat amor partim Patriæ, quæ maximam ortus nostri partem sibi vendicat. Partim, quod novæ civitati fidem nemo possit dare, quam prior civitas non remiserit, quodque à contractu perfecto

&c

& consummato resilire invita altera parte non liceat. At tamen, si quæstionem non quidem ad Romanæ Reipubl. LL. (quibus cives injussu Principis Italia excedere prohibebantur) sed naturæ & Gentium jura examinaverimus, contrariam sententiam tuebimur, servaturi regulam naturalis æquitatis, ut liceat civi indicto prius abitu alio migrare, dummodo id civitati nullum periculum vel damnum creet, aut minetur. Argumenta pro altera sententia quod attinet, ea non sunt tanti ponderis, ut evincant, quod illi volunt. Etenim istud quod quilibet bonus civis se non sibi tantum, sed Patriæ etiam natum meminisse debeat, non impedit, quo minus sine incommodo Patriæ tuam conditionem meliorem reddere possis, quin ad id te lex Dei & naturæ instigat. Sed in eo Patriæ amor subsistit, ut si tua & publica salus in pari discrimine versetur, tu vi hujus amoris hanc tuæ anteponas. Vnde tum demum argumentum primum efficax est, quum civis discessurus proponitur, quando civitatis, eum non discedere, ullo modo interest. Quæ ultimo loco de obstricta fide & contractuum natura afferebantur, ea omne punctum non ferunt. Nam primo, cum tacito consensu hæc societas inita & nullis expressis regulis firmata sit, hanc semper adjectam habere conditionem præsumitur, ut in tuo arbitrio positum sit, abire societate, vel in eadem permanere, maxime, si finem, ob quem te cœtui cuidam aggregasti, aut plane non, aut vero in alia aliqua civitate rectius obtinere licet : Id quod nec à jure civili abhorret, quod renunciationi non fraudulentæ favet *§. 4. Inst. de soc.* in societatibus, quæ omnium maxime pro fundamento amicitiam habent. Hæc tamen ubique cautio adhibenda est, ne ex abitu illo in discrimen salus publica adducatur; Veluti belli & obsidionis temporibus, aut cum

tributum publicum ex solvendum est. Et hinc quoque sponte sua ruit altera de obligata fide objectio, quia enim jam consensus & finis, ob quem meam fidem obligavi, quique in moralibus jus facit, cessat, utique dicemus, te non teneri amplius, postquam membrum civitatis esse desijsti. Renunciatione autem non fraudulenta id factum fuisse jam planum fecimus. Advertendum hic est, quaestioni huic locum non esse, ubi civitas edocta de abitu sui membri fortunas ei exportari permiserit, nam tum tacitus ejus consensus praesumetur, & res omni difficultate carebit. Gregatim vero discedere nullo modo licet, alioquin brevi societas civilis interiret. V. de hac quaest. H. Grot. *de jure bel, & pac. lib. 7. cap. V. §. 24.* & Arnisaeum, qui dum contrariam sententiam acriter tuetur, ad instituta Romanae Reipubl. delabitur.

XXV. Alter, isque paulo imperfectior modus est Cooptatio: Quando enim res alicujus civitatis ita sunt comparatae, ut ad sui defensionem magno civium numero indigeat, merito Romanorum vestigijs insistit, quorum conditor Romulus, ut apud Tacit: *Ann. 11. cap. 24. vers. 7.* Claudius ajebat, tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit. Quod si Ciceronis judicio standum nobis esset, mature cooptatos nostros cives subduceremus: Is enim *lib. 3. offic.* usum quidem civitatis concedit peregrinis, at civitate ex sententia Crassi & Scaevolae prohibet. At cum idem *2. de LL.* Patriam vocitet, & illam, qua nati, & illam qua excepti sumus, parum ab eo nobis periculi impendebit, praesertim, quoniam Tullium etiam nostrum *novum hominem* Sallustius appellat, qui tamen civitatem sibi ad tempus ademtam satis aegre tulit. Plusculum vero negotij facessit nobis ipse Philosophus, qui factitios cives sua

definit

definit non vult comprehensos, dum *3. Pol. 1. ait*: Missos igitur faciamus eos, qui (quamvis alia ratione hanc appellationem nacti sint) facti sunt & ascripti cives. Verum enimvero, cum idem Aristot. *in fin. ejusdem cap.* ad scitos à Clisthene cives pro civibus justis habeat, dummodo imperij & judiciorum possint esse participes, verba ejus alio sensu accipi commode possunt. Nim. Aristot. non absolute, sed comparatè ad cives αὐτόχθονας, qui majoris fortassis sunt dignationis, loqui, vel se ad perfectos, & morum institutorumque civitatis probe gnaros referre. Idque est, quod in bene constitutis Rebuspubl. ad cooptationem primum accedere solet temporis quædam mora, intra quam instituta Reipubl. perdiscere, & se dignos gerendis olim honoribus & suffragijs ferendis efficere queant, plane eodem modo, quo pueris etiam certum annorum numerum præfinitum fuisse *th. praced.* annotavimus. Tandem nec nos inficias ibimus, Philosophum uti alibi, ita hîc quoque in extruenda civis definitione formas Græcorum, & præcipue Atheniensis civitatis attendisse (statum enim popularem non obscure pro perfectissima & optimâ, quam *lib. 7. & 8.* describere incœpit Republ. agnoscit) quæ cum semel legitimo civium numero instructa esset, non temere extraneos asciscere, & civitate donare ex usu & consuetudine plerarumque Democratiarum consueverat, idque ut obiter hîc immiscebimus, ratione non caret.

XXVI. Nam (1) ad Democratias constituendas undique homines spe libertatis, interdum & licentiæ allecti confluunt, ut proinde procedente tempore ad sui suorumque defensionem extraneis non æque indigeant. (2) Pluris faciunt suam Remp. in qua honores & dignitates plerisque communicantur, quam ut extraneos quosque

ejus

ejus participes esse velint, quod una nos civitas Corinthiorum docere potest, quorum legati quum Alexandro M. jus civitatis obtulissent, ridentem hoc officij genus Regem mascule in hunc modum sunt allocuti: *Nulli civitatem alij unquam dedimus, quam tibi & Herculi. Sen. de benef. l. 1. cap. 13.* Sic Romani quoque cives se ad Deorum immortalium numen quam proxime accedere arbitrabantur, adeo usque, ut nec amplissimum Galliæ civem cum infimo Quiritium compararent, teste pro Rab. Cicerone. (3) Denique, qnod ingentes facilis illa alienigenarum cooptatio in Democratijs & Politijs excitet turbas: Cujus rei ratio longe petenda non est. Etenim si tu diversæ nationis indolisque cives in tuam Remp. transtuleris, cauto profecto opus est, ne insuetus libertati & licentiæ animus tam splendida occasione ad res novandas, & quævis moliendа instigetur. Quantum enim intersit, quem animũ ac affectionem nativitate & bona educatione instillatam ad Remp. afferas, id præter alios egregie pro more demonstrat Aristot. 8 Polit. 1. his verbis: *ad quamque Remp. sua administratio est dirigenda, quum sui quamque mores & tueri, & ab initio fundare soleant, h. e. populares mores Remp. popularem, & paucorum potentiam, qui huic generi sunt accommodati,* Quum autem per cooptationem diversimodè educati in unam civitatem facillime conveniant, non potest non inde ipsi Reip. aliquid periculi suboriri.

XXVII. Maxime autem in Democratijs ex cooptatione civium periculum metuendum est duabus potissimum de caussis. (1) Quod majores in prædictis rebusp. stimulos libertas addat, ad quos in tyrannorum, & Oligarchicorum imperio contenti subditi aspirare nequeunt (2) Vehementer timendum est, ne populi libidinem pertæsi & ejus libertati insidiantes optimates (quibus magna

domi

dominandi cupiditas, nec minor spes inest imperij consequendi) favorem πολιτῶν, atque hinc præclaram rei turbandæ occasionem captent. Romana certe civitas incrementum suum debet Sabinis, nec quicquam felicitatem ejus impedijt, quamdiu sub Regum imperio res stetit. Postquam vero ad Democratiam delapsa esset, non inter minimas pereuntis civitatis causas promiscua hæc provincialium & frequens turba à sapientioribus computatur. Qua de causa Cic. 1. Phil. ridet Cæsarem, quod non singulis hominibus, sed integris nationibus civitatem assignarit. Et Augustus succensebat Antonio, quod Siculis civitatem dedisset Svet. in vit. ejus. Hæc autem ideo attulimus, ut pateret, quare th. 20. dixerimus, Aristot. ad morem Atheniensis civitatis respexisse, cum factitijs jus civitatis abrogavit. Neque enim eorum sententiæ possumus suffragari, qui, ut hanc difficultatem declinent factitiorum nomine honorarios venire asseverant, qui tam longe à verorum civium natura abeunt, ut tenacem alioquin verborum Aristotelem mentionem eorundem fecisse parum nobis fiat verisimile. Hæc omnia autem, quæ de hoc civitatem obtinendi modo dicta sunt, hac egent cautione, ne dignis pariter ac indignis civitas prostituatur, neque nimis multi extranei allegantur, multo minus quibusdam subsidijs invitentur, *Arnis. Polit. VI. Besold. 1. cap. XI.*

XXIIX. Tertius obtinendæ civitatis modus est Manumissio, quæ ad servos, quemadmodum cooptatio ad extraneos refertur. Nos hîc breviter fundamenta ejus indicabimus, quoniam ea, quæ de manumissionibus constituta sunt, ICti, occasione ex Romanorum manumissione arrepta, copiose exequuntur. Duobus autem modis accidit, ut quis per manumissionem jus civitatis acquirat (1)

ſecundum naturam : Quando homines ingenio imbecilles & corpore robuſti ſibi quid uſui ſit futurum ignorantes, ac idcirco pro ſubſidijs vitæ neceſſarijs ſe alijs vegetioris ingenij mancipantes, jam cura dominorum rectæ rationis uſum magis magisque edocti è ſervitute hac dimittuntur, quam ſecundum naturam Ariſt. vocat. *1. Polit. 1.* Τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον, ait, τῇ διανοίᾳ προορᾷν, ἄρχον φύσει &c. Τὸ δὲ δυνάμενον ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον καὶ φύσει δοῦλον. Διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ ταὐτὸ συμφέρει. Quantumvis enim libertas natura competat hominibus, id tamen intelligendum eſt de jure naturæ omne factum humanum præcedente, & de libertate κατὰ σίρησιν, h. e. quod jure naturæ nulla ſit ſervitus; non de libertate κατ' ἐναντιότητα, h. e. non quod is jus habeat, ne unquam ſerviat. Ita recte Ioh. Faber in *§. jus autem* Gent. n. 13. *de jure*, inquit, *natura omnes naſcebantur liberi, non quod jus naturale hoc diſponeret; ſed quia illo jure non erat ſervitus.* Alioquin divino & G. jure non liceret hominem in ſervitutem redigere; quod falſum eſſe vel unius Oneſimi exemplum, & Pauli monitum 1 Cor. VII. verſ. 21. *vocatus es ad ſervitutem, id te non cruciet*, teſtatur. An vero integri populi inventi olim fuerint, in quos tam inſignis ſtupiditas ceciderit, de eo merito cum Grotio & Bachovio *in inſtit.* dubitare licet. Et vero Americanos, quos tales eſſe patrum memoria acriter propugnavit Ioannes Sepulveda Hiſpanus, longe alio ingenio fuiſſe, præclare oſtenderunt, cum alij, tum imprimis opere *de Natural. & moral. Hiſtoria Americanorum* Ioſephus Acoſta. (2) Altera ſpecies manumiſſionis fundatur in eo jure, quo bella & captivitates introductæ ſunt, h. e. Gentium *l. 1. de juſt. & jur.* Huic contraria ſervitus procul omni dubio naturæ inſtituto, quod bella etiam & diſtinctiones dominiorum ignorabat, repugnat. Licet enim ij, qui bello ſuperiores

res

rēs ſunt, excellere re aliqua victos ſoleant (unde Ariſtot. *1 Polit. 4.* ex aliorum opinione ratiocinatur. ἐστὶν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινος) non raro tamen id fallit ſi ἁπλῶς & ex vero rem conſideres, quia plerumque præſtantes ingenio Viri ab alijs vel ob multitudinem, vel meliorem rerum bellicarum ſcientiam vincuntur. Oportet autem inſigne aliquod manumittendi meritum in Dominum extare, ſi civitatem conſecuturus ſit: Nam ordinarie, & ſi vim vocis ſpectes, nihil manumiſſione reſtituitur præter libertatem ſervitute ablatam, cui addere jus civitatis magis eſt beneficium, ab eo qui ſummæ rerum præeſt dependens.

XXIX. Hæc ita reputanti facillimum erit judicare, (ut hoc obiter liceat hoc etſi alieno loco inſerere) qui hodie in Imperio noſtro Romano Germanico civium nomen ac dignitatem tueantur. Certe non omnes ij, qui vulgo cives audiunt, & à ſuffragijs ferendis interim longiſſime removentur, ſed ſtatus ac ordines Imperij, penes quos eſt poteſtas de ijs conſultandi, quæ ſummam Reip. concernunt, & honores in noſtra Rep. gerunt ampliſſimos. Nec vero *l. 17. de ſtatu hom.* temere nos à ſententia noſtra dimovebit, cum ea locutio multis de cauſis cum ambigua & hyperbolica, tum noſtræ diſputationi minime congrua videatur. Etenim citato loco ejusmodi civis certe non intelligitur, quem nos *th. 5.* definivimus: Minime gentium. Nam verſa in tyrannidem Romana Rep. tantum abfuit, ut provinciales etiam jura civium ſortiti fuerint, ut qui veri etiam priſcis temporibus cives fuerant, dignitatem hanc cum jure ſuffragiorum penitus amiſerint. Non eſt igitur, quod mirum alicui videatur, quod tam facilem ſe in exæquandis provincialibus præbuerit

Antoninus, cum parum adhuc prærogativæ, & per consequens veteris, inter jus civitatis consecutos, & reliquos provinciales discriminis superesset. Quin & insigne tyrannidis fulcrum esse; depressis optimatibus (qui naris plerumq; sunt emunctioris) promiscuæ turbæ spem libertatis ostendere, jam dudum ante Antoninum Philosophus noster *5. Polit. XI.* clare docuit.

XXX. Et hæc erant, quibus via ad secundum disputationis nostræ membrum ex mente & methodo Philosophi sub initio indicata munienda erat. Ejusdem nunc spicilegia lecturi, pauca de civitate etiam disputabimus, consideraturi. (1) Quid sit civitas? (2) Quomodo cœperit? (3) Quæ jura habeat in cives? Immediate enim Aristoteles explicatæ civis definitioni hæc verba subnectit: *πόλιν δὲ, τὸ τῶν τοιούτων (πολιτῶν) πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν*: hoc est. *Civitatem vero talium multitudinem, cui ad vitæ usus necessarios satis suppetat, ut summatim dicam.* Quæ definitio utrum naturam civitatis sic satis exprimat, & an eâdem perfectior in opere Politico extet, plenius deinde exsequemur, ubi eam, quæ se hîc offert, non vulgarem civitatis ambiguitatem expediverimus. Quod etsi hîc ab Arist. factum non deprehendamus, (notavit autem id alibi, & nominatim etiam *3. Polit. 2.* civitatem multifariam dici confitetur) omitti tamen â nobis sine ingenti totius tractationis confusione nequit, præsertim cum & doctos cœteroquin Viros in eo lapsos fuisse, alijs sit observatum.

XXXI. Primo autem civitas pro urbe accipi usque adeo frequenter solet, ut non tantum, quæ urbis sunt, civitati, sed & quæ civitatis sunt, urbi passim à multis assignata videamus, non secus, atque hodie Ecclesiæ vox pro templo interdum accipi consuevit. Sic Virgilius urbi

tri-

tribuit somnum & crapulam. Et è regione ICtus *in l. 21. Quib. mod. usufr. am.* aratrum in civitatem induci ait, quod non civitas, sed urbs passa erat. Hæc autem significatio quemadmodum à mente omnium saniorum Politicorum aliena est, ita merito discrimen hoc loco inter civitatem & urbem constituendum fuerit, quod in ijs, ne in re manifesta prolixi simus, consistit. (1) Quod civitas illæsa urbe, & urbs illæsa civitate interire queat, cujus rei exempla abunde historiæ suppeditant. (2) Quod civitas ut plurimum unius urbis fines longe excedat, & una sæpenumero eademque sit civitas, quæ tamen per multas situ disjunctas urbes sit dispersa. Neque enim continuatæ domus, & mœnia finitima, quæ urbem terminant, in civitate semper requiruntur. Apposite Cicero *1. de Rep. Quum locis manuq; sepsissent ejusmodi tectorum conjunctionem, oppidum vel urbem appellarunt, delubris distinctam, spatiisq; communibus. Omnis autem populus, qui est talis multitudinis cœtus, qualem exposui, civitas est.*

XXXII. Altera eaque usitatissima civitatis significatio est, qua pro Rep. eandem usurpant, plane eundem ad modum, quo Græcis interdum πόλις & πολιτεία idem denotat. Quo sensu non à Thoma Aquinate tantum, *principalissimum eorum, quæ humanâ ratione constitui possunt*, definitur, sed etiam ab omnibus ijs, qui inter civem & subditum non recte distinguunt, accipitur. Accurate autem Aristoteles noster hæc duo inter se distinxit, cum quod utrisque diversas definitiones adhibuerit, tum quod Remp. vocarit ordinem *3. Polit. 4.* & animam civitatis *4. Polit. 11.* Et vero in genere, ubicunque est totum aliquod congregativum, quod ex multis conjungitur (in quorum numero Aristoteles & civitatem ponit *3. Polit. 1.*) unitatem habent à forma conjungente, ut numeri & voces in concentu: Sicut

jam numerus alius est ab harmonia, personæ à choris, ita oportet Remp. quæ est concentus & ordo civitatis, ab ipsa civitate distinctam esse, ut ait Arnisæus *Relect. Polit. l. 1. c. V. Sect. 3. n. 10.*

XXXIII. Tertia significatio (alias enim minus usitatas silentio transmittimus) hujus loci propria est, secundum quam civitatem esse statuimus subjectum, quod nondum quidem ea continet, quæ per formam superadduntur, sed ijs tamen subordinatur, eodem modo, quo se anima rationis particeps ad virtutes habet, quibus perficitur & finem suum obtinet. Hoc tâmen notatu dignum est, Aristotelem in definitione civitatis *1. Polit. 2.* tradita videri magis abducere animum ab omni potestate, legibus, jurisdictione & cœteris Reip. partibus, adeoque magis tertiam hanc vocis significationem attendisse; quam *3. Polit. 1.* ubi definit eam per multitudinem civium imperij & judicij participum, quæ nomina jam tum aliquod præsupponunt imperium & judicia, quæ tamen non nisi Reip. sunt annexa. Atque hoc vult Piccartus, quando in exegesi *cap. 1.* inquit, Aristotéli *1. Polit. 2.* Civitatem magis cum respectu ad materialia ejus principia fuisse definitàm, *3.* vero *Polit. 1.* cum respectu ad formalia ejusdem principia, quæ sunt homines magistratus participes. Etsi vero hæc ita distinguantur, tamen, cum ista civium multitudo ferme absque ordine, adeoque & Rep. ne cogitari quidem, nedum subsistere possit, ideo de nominibus tam soliciti non erimus, dummodo rem satis tradiderimus. Imo ut quod res est dicamus, cum homines non simpliciter qua sunt homines, sed quatenus sunt idonei regi per magistratus & judicia, sint subjectum sive materia cui pro forma est respublica, liquet prudenter admodum tertio Politi-

liticorum libro ab Aristotele definitionem illam civitatis esse constitutam.

XXXIV. Est igitur civitas *κοινωνία ἐκ πλειόνων κομῶν τέλειος, ἤδη πάσης τῆς αὐταρκείας πέρας ἔχουσι, γενομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν*, i. e. *Societas ex pluribus pagis perfecta, omnis jam sufficientiæ finem habens, orta quidem causa vivendi, permanens autem bene vivendi causa.* Quæ definitio habetur Politicorum primo. Quod vero *1. Oecon.* civitatem definiat societatem è multitudine domorum ortam, ejus causam reddit Piccartus, ne, quum inibi de domorum cura & Oeconomia agere instituisset, nimis longe a subjecto discederet.

XXXV. Genus definitionis nostræ est societas. Quodcunque enim ex alijs societatibus est compositum, & aliarum societatum fines in se continet, id ipsum est societas. A. civitas. E. est societas. Min. in seqq. confirmabimus. Societas vero hæc non includit omnium rerum bonorumque communionem, quæ potius cum fine nostræ societatis civilis pugnat, vel eum saltem impedit, sed communicationem suffragiorum, judiciorum, conjunctam cum mutua defensione, jure connubiorum alijsque amicitiæ officijs, ad quæ non solum alicui, ut vitam, sed & beatam degat vitam tenemur. Quantum enim amicitia momentum afferat ad id, ut cives magis magisque virtute imbuantur, id cum alibi, tum omnium optime ostendit Philosophus *8. Ethic. 1. & 11* ubi, postquam pro necessitate amicitiæ ita fuisset argumentatus (quodcunque ad vitam civilem degendam summopere est necessarium, de eo in Ethicis est agendum. A. amicitia. E.) Minorem, quæ nostram assertionem complectitur, hoc modo per inductionem probat: Si neque divites, neque pauperes, nec pueri, nec adolescentes, nec senes, nec Viri feliciter sine amicitia vivere possunt,

utique

utique ea ad vitam civilem degendam est necessaria; Quia omnes in vita civili degentes ad horum aliquod genus referri possunt. Taceo jam, quod omne jus (cujus in civitate usus est longe maximus) in societate consistat *5. Ethic. 9.* ut adeo civitatem societatem quandam esse fateri oporteat, siquidem in ea juri concedere locum velimus. Parum à vero genere abludit idem Philosophus *3. Polit. 1.* quando eam per multitudinem civium, seu hominum judiciorum suffragiorumq; participum definit. Similiter Augustinus, qui, *2. de civitate Dei c. 21.* eam appellat cœtum juris consensu & utilitatis communione sociatum, quia nihilominus restringit genus remotum ad societatem aliquam, cujus membra ad commune civitatis bonum suas actiones dirigunt, quum re communi florente res privatorum quoque bene se habeant.

XXXVI. Hæc societas ex pluribus pagis seu vicis (non enim moramur eos, quos inter Besoldus *1. Polit. XII. n. 52.* qui persuadere nobis conantur, vicum latine nunquam pro aliquot inter se conjunctis ædificijs, sed tantum via publica ædificijs utrinq; cincta usurpari) ortum immediate trahit. Vici autem cum duorum sint generum, alij quidem primæ ac simplicis formæ; quando una familia ita augetur, ut vicum constituere possit, alij mistæ, quando videlicet è varijs locis homines nullo alioquin naturali vinculo sibi obstricti, tanto numero habitandi gratia conveniunt, ut vicum constituant, ex utriusque generis vicis civitatem constare posse censemus. Cum enim primitus homines in tugurijs atque etiam antris habitarent, & jura quisq; natis daret & uxoribus, congregarenturq;, prout eos vel animi libido ferebat, vel commoditas aliqua, utilitasq; communis conciliabat. *Buchan. in Dial. de jur. regn. ap. Scot.* postmodum ad supplendam vitæ indigentiam, &

vitam

vitam feliciorem diffusiori societate opus sibi fore censebant mortales, & natura quadantenus stimulante in unum cœtum frequentes coibant. Vnde non suffragamur ijs, qui causam initæ eximiæ hujus societatis vel ad metum potentiæ lubidinisque tyrannicæ, vel alia mortalium scelera solummodo referunt: Hoc siquidem posito necessario sequeretur, homines si in statu integritatis permansissent, nullam inter se societatem habituros fuisse; vide *Disp. de Vrbib. Germ.* sub præsidio Excellentissimi Domini Præsid. habitam *th. 10, ad 15.* quanquam inficias non eamus, easdem causas instinctum illum naturalem, qui in homine jam erat, magis excitasse,

XXXVII. Antequam vero ad alia transeamus, duo nobis notanda veniunt. (1) Rectius Aristotelem ex pagis sive familijs constare civitatem velle, quam hominibus, quia cives non tam homines simpliciter, quam Patresfamilias esse intelliguntur. (2) Aristotelem, qui *3. Polit. 6.* & passim alibi in cohabitatione seu communione locorum civitatem minimè consistere docuit, nihilominus sibi constare, tametsi hîc plurium pagorum conjunctionem ad civitatem constituendam requirat. Nam nec hîc per vicos simpliciter ædificia, sed ipsas simul familias vicis comprehensas intelligit, quod ex *3. Polit. c. 6.* liquido patet, ubi civitatem describit, *πόλις ἐστὶν ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία: Civitas est societas familiarum & virorum.* Deinde non negat Aristoteles *supra citato cap. 6.* cohabitationem & communionem loci ad civitatem requiri, quin id diserte affirmat, siquidem civitas ad perfectam ac abunde instructam vitam commode consequendam contendere velit: sed disputat contra eos, qui in communione loci summum civitatis apicem consistere arbitrabantur. Adeoque ad id quidem, uti civitas vivat, & beate vivat, omnino cohabitatio-

ne civium opus est, vel certe nimis longum locorum intervallum finem civitatis impedit. Id quod ex eo Aristoteles probat, quod per hanc cohabitationem amicitia inter cives, quæ congressu, sacrificijs, affinitatibus, sodalitijs &c. æstimatur, rectius alitur, ac indigentiæ melius succurritur, etsi fortassis unius atque alterius civis absentia multum incommodi non afferat. Rursus vero certum est, civitatem unam eandemque longa terrarum spatia posse compecti, atque adeo finem civitatis primarium non esse communionem arctioris cujusdam loci, multo minus posita cohabitatione civitatem statim poni, vel jus civitatis. Vnde fortassis mentem Aristotelis non satis assequuntur, qui τὸ κομᾶν vertunt vicinitates, quasi è vicinitate ultimus civitatis finis penderet.

XXXIIX. Quæ jam de ortu civitatis ex pluribus pagis sive familijs diximus, ea de prima & naturali civitatis alicujus constitutione intelligenda veniunt. Alioquin enim ex historijs compertum habemus, uno quasi momento civitates quasdam extitisse, quibus non tam multitudo pagorum, & naturalis quidam instinctus, quam superfluus hominum in civitatibus numerus, & ex varijs ac dispersis familijs congregati homines originem præbuerunt. Sic Carthaginienses profitebantur se Tyriorum colonos *Curt. lib. 3.* & tamen diversa à Tyriorum civitate, & sui juris erat civitas Carthaginensis. Ita quoque Partheniati Spartæ è diversis familijs prognati in unam societatem occupato Tarento coierunt nec pluribus pagis, vel integris familijs (de quibus Aristotelis definitio loquitur) originem suam debuerunt.

XXXIX. Sed audiamus porro Aristotelem duo de civitate affirmantem: *Vnum*, eam *perfectam* esse: Nec immerito: Quæcunque enim Societas id conjunctim continet,

net, ob quod omnes aliæ societates contrahuntur, ea est perfectior omnibus. Etenim ex fine perfectionem alicujus rei in artibus & Philosophia Practica metimur. Atqui civitas id, ob quod reliquæ contrahuntur, continet. Quia, quum reliquas societates primas ad indigentiam & imbecillitatem humanam sublevandam unice propemodum institutas reperias, hæc in isto fine nondum acquiescit, sed animo etiam succurrit, eidemque ad perfectionem (quæ in Virtutum exercitio consistit) obtinendam magno est adjumento. Quin, si maxime in pago etiam indigentiæ succurri potest, civilis tamen societas longe majori copia atque facilitate id assequitur, quod alijs societatibus maximo sumtu majorique labore stetit. Ergo civitas est perfectior omnibus reliquis societatibus. Notanter dico, *reliquis* perfectiorem esse; nam haud raro contingit, ut civitas etiam rerum ad vitam beatamque vitam necessariarum penuria laboret: Nec enim omnis fert omnia tellus. interim hoc sufficit, si & reliquis est perfectior, & præterea aliunde ea liceat importare, quæ præter domi nata & facta ad finem obtinendum desiderat. Ex his quoque satisfit Acciajolo *1. Polit. 2.* dubitanti, qua ratione civitas perfecta vocari queat, quum adhuc à republ. introducenda perfectionem exspectet. Nam diverso modo civitas perfecta dicitur. (1) Ea perfectione, quam à se habet. (2) Ea, quæ ipsi à republ. superadditur. Nemo enim tantam civitati perfectionem tribuerit, cui non aliquid interventu Reipubl accedere queat. Sed tum civitas suam perfectionem (de qua jam nobis sermo erat) assecuta est, quum ea in promptu habet, vel aliunde importat, in quibus disponendis, & ad vitam beatam dirigendis dum versatur Respubl., eam magis magisque perficit. Vel, quod perinde est, civitas ideo in se societatum est perfectissima, quoni-

am etiam ratione sui materialis maxime omniū idonea est perfectionem summam consequi. Adde quod civitas adeo à Republ. abstrahi non potuerit, quin in definitione aliquis ad eam, & speratam exinde perfectionem respectus includeretur, propterea quod Respubl. non forma tantum, sed & finis sit Reipubl. i.e. ineuntes hanc societatem statim aliquam sibi propositam habeant Rempubl., oportet, nisi frustra de obtinendo utroque civitatis fine laborare velint.

XL. *Alterum est: Civitatem πάσης τῆς αὐταρκείας πέρας ἔχειν, omnis sufficientiæ terminum habere.* Scilicet tantorum bonorum autor fuit, qui civitates primus instituit *1. Pol. 2.* ut nihil sit, quod ultra civitatem aptius humanis necessitatibus remederi possit. Atque hoc sensu civitatis summam, sive finem sufficientiæ complecti dicitur, quod in ea felicitatem humanam terminari oporteat, ita ut, qui extra eam in his terris aliam quærat, ad divinitatem quandam accedere dicatur Aristoteli *d. cap. 2.* Aut enim ipsamet ea habet, quibus præsentibus *αὐτάρκης* est civitas, aut tamen inter omnes reliquas societates aptissima est ad percipienda è longinguis terris ea, quibus redditur *αὐτάρκης*. *Αὐτάρκειαν* vero Aristoteles in civitate tantopere necessariam judicat, ut obinde nimiam civitatis parvitatem damnet *7. Polit. c. 4.* ὁμοίως δὲ καὶ πόλις, inquit, *ἡ μὲν ἐξ ὀλίγων οὐκ αὐτάρκης, ἡ δὲ πόλις αὔταρκες: Civitas ex nimis paucis civibus constans non est sibi sufficiens. Civitas autem est vel esse debet aliquid sufficiens.* *Αὐτάρκειαν* autem hic ita interpretamur, ut non tantum designet, civitatem bonis omnibus omnium optime ita esse instructam, ut sibi sufficiens esse queat: Sed præterea etiam, cum desunt quædam, civitatem longe rectius jacturam eorum ferre atque sarcire posse, quam reliquas societates simplices ac compositas. Atque

que postremo etiam sensu à bonis scriptoribus vox hæc accipi consuevit, & hic ab Aristotele hoc modo sumtam fuisse, exinde recte colligunt Interpretes quod in fine definitionis cautelam quandam adhibuerit, *ὡς ἔπος εἰπεῖν*, qua generaliter dicta restringere solent Philosophi, (latine *pene, ut ita dicam, summatim*,) quasi diceret, se hic in summo gradu atque perfectione civitatis definitionem tradidisse, propterea tamen, si forte civitati cuidam quædam eorum non æque adsint ex his, quæ in definitione expressa sunt, eidem nomen civitatis ideo negandum non esse. Pertinet huc, quod *7. Polit. c. 4.* postquam paucitatem civium civitati inutilem fore demonstrasset, magnitudinem itidem & multitudinem nimiam reprehendat hoc argumento: Quod nimis magna civitas *αὐτάρκης μὲν ᾖ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ὥσπερ ἔθνος, ἀλλ' οὐ ὥσπερ πόλις* :. Quæ verba planum faciunt, Philosophum per *τὴν αὐτάρκειαν* non simpliciter quemlibet omnium bonorum cumulum in una civitate requirere, sed eum tamen qui ad vitam civilem est necessarius.

XLI. Nunc ad finem societatis nostræ pergamus quo recte assignato definitio nostra recte se habebit. Is autem duplex est, quorum primus impulit homines magis ad jungendam inter se societatem & ad alterum tanquam ultimum refertur: Alter, societatem facile alioquin interituram simul conservat. Et ille quidem est vivere simpliciter, sive indigentia humana, sub qua & mutua nostri defensio & permutatio comprehenditur. Iste est beate, *εὐδαιμόνως* vivere. Esse vero hanc Aristotelis mentem, nec per *εὖ ζῆν* commodam, sed beatam vitam designari facile ex *3. Polit. c. 6.* apparet, ubi de Oligarchicorum & Democraticorum jure disputans tandem in virtute, remotis omnibus cæteris, jus istud collocat. Deinde, quod Politi-

tam cum morali Philosophia tam arcte conjunxerit, ut nomen etiam Politices eidem sæpe numero tribuerit, hoc potissimum fine, ut ostenderet, virtutem maxime in civitate locum invenire, omnesq; Virtutes in ea illustriores perfectioresq; reddi juxta vetus istud; *Magistratus virum ostendit*. Et vero si civitas societas est omnium perfectissima, non poterat in simplici vita ultimum suum finem collocare; alias nihil impediret, quo minus & servorum esset civitas atque animantium, quibus à natura inditam vim ad se tuenda atque sustentanda deprehendimus.

Sentit enim vim quodq; suam, qua possit abuti:
Cornua nota prius vitulo, quam frontibus extant.

Atqui est societas omnium perfectissima, uti supra demonstravimus. Ergo non potest ultimum suum finem in simplici vita collocare. Accedit his, quod nec primum finem diu liceat obtinere, nisi mediante altero: Vnde sic argumentamur. Quicunque in societatem aliquam in multos annos duraturam coëunt, illi necessario sibi honestam & felicem vitam debent habere propositam. A. qui civilem societatem contrahunt, ij ineunt societatem in multos annos duraturam. E. Maj: ratio est, quia sola Virtus constans est & durabilis, reliqua bona omnia aut à fortuna aut ad exiguum tempus commodata videntur. Maxime vero omnium vim suam Virtus in societatibus exserit, ut (quod memorabili latronum exemplo declarat philosophus,) nequeant consistere, nisi virtutem pro ultimo fine habeant, idque in tantum verum est, ut ij etiam, qui virtutem alioquin & vitium juxta æstimant, aliquam tamen virtutis speciem, qua scelera tegant, mentiantur. Minor per se patet, quia quilibet majori desiderio ad bonum aliquod constans & durabile, quam caducum & fluxum fertur. Vnde manifestum est, hoc animo initam fuisse à primis mor-

talibus

talibus hanc societatem ut quam diutissime duraret: Id autem ipsum nemini felicius contingit, quam qui beatam quoque vitam cum primo civitatis fine habuerit conjunctam.

XLII. Quæ cum firmis principijs innitantur, agnoscimus (1) laborare Platonis definitionem, *qui finem civitatis in eo ponit, uti communicent præstentq; vicissim alius alij eas res, quibus ad vitam opus est.* Mirum autem id cuivis videri possit, quod Plato γινομένης καὶ οὔσης πόλεως eundem constituat finem, cum ipsemet alias accurate hæc à se invicem distinxerit juxta familiare ipsi & decantatum illud; *facile quidem fore, Virum bonum esse, fieri autem Virum bonum longe esse difficillimum.* Removemus. (2) Eos, qui finem civitatis in bellica societate vel communibus commercijs positum esse censebant. Nam Tyrrhenos inter & Carthaginienses vasto mari disjunctos pacta de commercijs & permutationibus, & bellis mutuis viribus propulsandis intercedebant, nec tamen eos recte unius civitatis cives appellaveris cũ, quod diversos habuerint Magistratus ac judicia, tum quod Tyrrheni de vitijs inter Carthaginienses grassantibus soliciti non erant, nec hi in illorum mores animadvertebant, satis contenti, si sua pactis conventisque fides constaret, cujus postremi argumenti vim ac consequentiam egregie ostendit Philosoph. *3. Pol. 6.* his verbis: *Qui autem de bona civitatis descriptione laborant, de Virtute quoq; & vitio civili vident. Quare & intelligitur, civitati, quæ vere hoc homine sit appellanda, non quæ nomine tantum talis est, curam virtutis esse oportere.* Res his argumentis includi potest: Quicunque sunt cives unius civitatis, ij salutem illius civitatis omnibus modis promovent. A. Tyrrheni Carthaginiensis civitatis salutem non promovent &c. E. Min. probatur: Quicunque non curant vitia in Republ. & corruptos civium mores, ij non pro-

promovent salutem civitatis. A. Tyrrheni Carthaginiensium, & hi illorum &c. E. Ex ijsdem fundamentis refutantur ij, qui jus connubiorum veram communicatæ civitatis notam esse existimant.

XLIII. Et hactenus quidem civitatis definitionem per singula membra excussimus. Coronidis loco addimus, quod tametsi finis civitatis γινομένης sit vivere simpliciter ὄντος beate vivere; scopum tamen ratione variarum civitatum & diversorum, quibus initur civilis societas, modorum longe esse diversum. Hinc illam videas reliquarum Virtutum incuriosam uni fortitudini, & dilatandis per eam finibus incumbere, adeoque pro ultimo fine gloriam & fortitudinem bellicam habere: Quam ipsam veteres Romani usque adeo sectabantur, ut virtutis nomine κατ' ἐξοχὴν fortitudinem intelligerent. Alia rursus divitijs aut voluptatibus studet, prout magis vel minus à vero fine aberrat. Neque vero exinde imperfectionem definitionis nostræ eviceris; nam Philosophorum est, universales definitiones easque in genere suo perfectissimo concinnare, non ad singularia & speciales civitates descendere: Iam vero talis est civitas ortu suo perfecto, qualem nobis definitam reliquit Philosophus accuratior omnibus istis, qui ab universalibus præceptis abeuntes in nescio quam de Germanorum vel Romanorum civitate doctrinam convertunt Politices disciplinam, & tam arctis finibus includunt scientiam augustissimam & maxime ἀρχιτεκτονικήν.

XLIV. Postquam nunc, quantum instituto nostro satis est, quid sit civitas, explicuimus, quomodo constituatur, paucis videamus. Et quidem non una omnium hac de re sententia est. Plato enim ejusque sectatores mero instituto humano societatem civilem introductam esse asserebat, conformiter opinioni quam th. 42. rejecimus, qua ulti-

ultimum civitatis finem τὸ ζῆν simpliciter ponebat. Aristoteli & præclarissimis alijs Politices Scriptoribus nimis humilis, & minime generosus, ut Cic. de Amicit. in simili plane argumento asseverabat, hic ortus videbatur. quapropter primario à natura intendi civitatem existimabat, ita ut reliquæ societates, nomen suum amittant, vel saltem æquivoce tueantur, nisi ad societatem civilem constituendam ordinentur; secundario vero indigentiam humanam caussam ejus putabat extitisse, quemadmodum & civitatis primarium finem in naturali & propria hominis perfectione, secundarium vero in commoda vita collocarat. Huic opinioni accessit postea etiam Tullius *lib. 1. de Offic.* ubi in hunc modum contra Platonem disputat: *Nec verum est*, inquit, *quod dicitur à quibusdam, propter necessitatem vitæ, quod ea, quæ natura desideraret, consequi sine aliis atq; efficere non possemus, idcirco istam esse cum hominibus communitatem & societatem; Quodsi omnia nobis, quæ ad victum cultumque pertinent, quasi divina virgula i. e. citra operam nostram suppeditarentur, tum ne* (objicit sibi) *optimo quisq; ingenio negotiis omnibus omissis totum se in cognitione & scientia collocaret? Non est ita*, respondet, *nam & solitudinem fugeret, & socium studij quæreret.* Hæc ille.

XLV. Ne vero quem confundat ambiguitas vocis, per *naturam* hîc intelligimus principium illud & caussam motus & quietis, de quo in scholis Physicis, non vero jus naturæ: Nam præterquam, quod diversissima sint à natura, & â jure naturæ esse, utique extra omnem controversiam est, civitates juri naturæ esse convenientissimas: Eam enim societatem, quæ amicitiam auget & propagat, jus omne fovet, & denique pro scopo habet beatam vitam, nemo temere à jure naturæ dixerit discrepare. An vero à jure naturæ introducta sit civitas, vel à jure Gentium, id ex deci-

 sione

ſione propoſitæ quæſtionis apparebit, quam nunc aggredimur.

XLVI. Philoſophus ad probandam ſententiam ſuam, civitatem nempe eſſe à natura, & reliquas ſocietates primas & compoſitas natura ad civitatem perficiendam ordinatas eſſe, adducit tale argumentum: Quodcunque ex naturalibus ſocietatibus oritur, illud eſt naturale. A. civitas oritur ex talibus. E. Min: probat, quia civitas finis eſt, & perfectio reliquarum ſocietatum. Plato ejusque aſſeclæ provocant ad experientiam, & civitates ſolo inſtituto humano affirmant introductas eſſe: Quod enim, inquit, ſolis neceſſitatibus humanis medetur, illud prius non eſt introductum, quam indigentia genus hominum premere cœpit. Hoc enim ſic ſatis inſtructum erat ab omni fertilium rerum copia, ut civitatibus indigere non videretur. Iam vero civitas ſolis neceſſitatibus humanis medetur. Verum hoc aſſumit Plato quod nondum probavit, quodque ipſi non concedimus, per ea, quæ ſupra contra hanc ſententiam diſputavimus. Vt vero etiam appareat, quid veri falſive opinio Ariſtotelica habeat, tribus aſſertionibus ſententiam noſtram proponimus. (1) A natura ita reliquas ſocietates eſſe productas, ut in ſubſidium neceſſitatum humanarum ad perfectiſſimam & abſolutiſſimam ſocietatem conſtituendam concurrere deberent: Hoc tamen modo, ut & ipſæ tamdiu conſiſtere per ſe, & uſui hominibus eſſe poſſent, donec neceſſitas poſtularet. Probat hanc aſſertionem argumentum Ariſtot. ſupra allatum. Neq; vero ad id, ut quid à natura conſtitutum eſſe dicatur, ſemper requiritur, uti cum ipſo genere humano cœperit, alioquin nec ipſa ſocietas herilis à natura eſſet, multo minus vicus aut familia. (2) Ideo in primordio rerum civitates à natura introductas non fuiſſe, quod paucitas humani generis

per

per omnes terras dispersa id non admiserit; Deinde, quia viventes in pagis ac familijs tum temporis rebus necessarijs satis abundare, & virtuti quodammodo studere potuerunt. Taceo jam, quod non semper inter sit humanæ beatitudinis, ut omne omnino virtutis negotium peragatur, modo sis paratus, quacunque data occasione ejus nihil intermittere. De hac assertione Vide Excellentiss. Dn. Præsidem de Civ. Prud. c. v i. late probantem in pagis utrumq; civitatis finem sic satis feliciter obtineri potuisse, à primis & vetustissimis mortalium, qui nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coërcitionibus, agebant *Tac. Ann. 3 c. 26. vers. 1.* (3) Vel hoc tantum sensu civitates recte à natura dici constitutas, quod natura semper tendat ad perfectissimum, adeoq; crescenti indies hominum generi per civitatem, tanquam perfectissimam societatem, consuluerit. Et, nisi valde fallor, ipsemet Arist. in ijs verbis, quæ mox huic quæstioni subjungit, *finis namq; hæc illarum, natura autem est finis & seqq.* per naturam intelligit perfectionem quandam & finem reliquarum societatum: Alioquin merito quis dubitaverit cum Montecatino, cur Arist. in his verbis probaverit, civitatem esse naturam, quum tamen probare debuisset, civitatem à natura esse constitutam. Illud postremo tenendum est, quantumvis civitatem, eo, quo diximus, modo natura fortassis intenderit, nihilominus Aristotelem ipsummet alibi fateri, civitatem originem suam ex indigentia traxisse propterea, quod cum civitas constitueretur, & primi Patresfam. in unam magnam societatem coirent, multa ab institutis humanis acceperint, quæ plerumque indigentiæ levandæ, non vero æque beatæ vitæ inserviebant.

XLVI. Brevibus in hunc modum potest etiam quæstio illa solvi, ad naturam humanæ societatis beate in-

stituendæ faciunt alia primario, alia secundario. Etenim Deus condidit homines rectos, probos, simplices, qui, si intra hosce limites sese continuissent, etiam citra magnam aliquam societatem, qualis civilis est, feliciter vivere potuissent. At postquam ab illa primæva v[illegible] ute multum est discessum & homo homini insidiari, imo vim inferre cœpit, ex eo ad vitam felicem ampliori societate opus fuit, qua & vis arceri & cupiditati jam in morem tractæ potuit satis fieri. Itaque relictis vicis & villis civitates conditæ & habitatæ fuerunt. Verum & hæc quoque felicitati obtinendæ sine discrimine pares non fuere, postquam magno numero homines injuriæ alijs inferendæ caussa in unum coire cœperunt, ut adeo alibi magnæ, alibi parvæ civitates vitam sic satis felicem degere potuerint. Vt concludamus, civilis societas est ex naturæ instituto, & non est: Hoc quidem, si primævos mores spectes, nec enim ij exigunt, ut actū ejusmodi societas ineatur : Istud, si mores attendas posteriorum seculorum, quippe cum vita humana citra civitatem salva amplius esse nequeat.

XLVII. Cognata huic quæstio est, an homo sit animal natura civile, h. e. an homo instinctu naturæ feratur ad societatem civilem colendam ? De qua antequam mentem nostram plenius explicemus, duas præmittimus cautiones : Vna est: Si maxime homines sunt *ζῶα πολιτικά*, ij tamen qui se certæ alicui civitati non addixerunt, in jus naturæ nihil committunt, nam virtutem humanam supergressi ad naturam Deorum quam proxime accedunt, fatente hoc *c. 2. Aristot.* In hanc classem referendi sunt Anachoretæ, Hesychitæ, quales olim frequentes fuisse notissimum est. Quin & Patriarcharum exempla id confirmant. Sub hanc vero considerationem non cadunt ij, quos feritas immanis, & agrestis s. sylvestris vita ita dele-

ctat,

ctat, ut propter eam sponte à civili societate se abstineant; hi enim majorem cum belluis, quam hominibus habent affinitatem. Altera. Excusationem etiam mereri eos, qui ante civitates constitutas perfectionem suam naturalem in vicis s. familijs tantnm quærebant, nam instinctus seu appetitus iste naturalis tantam certe vim non habet, ut per se hominem ad colendam societatem excitare possit, nisi prudentia & ratione perficiatur. Vnde Aristot. *in f. cap. 2.* postquam à se demonstratum esse dixisset, hominem animal esse natura πολιτικὸν, subjungit: *Hac quidem ita se habere, attamen eum magnorum bonorum autorem humano generi extitisse, qui primus civitates instituit*, adeoque (ut Doctiss. Viri Interpretantur) ratione hunc instinctum expleret, & bona ista hominibus ostenderet, ad quæ illi appetitum sibi inditum esse animadverterent. Duce etenim opus erat, ut qui nos, quo natura ferebamur, eodem congregaret.

XLIIX. Præmissis istis cautionibus, quæstionem cum Aristot. affirmamus. Is ut probaret principium istud, cui magnam Politices partem superstruxit, ejusmodi adducit citato loco argumentum. Quodcunque animal à natura omnium optima instrumenta ad colendam civilem societatem accepit, illud natura est civile. A. homo accepit. E. Min. probat à concesso sermone, quod etsi alia animalia voce molestum & jucundum significante sint instructa (molesti enim & jucundi sensum habent animalia) solus tamen homo sermone utatur, quo utile & inutile, justum & injustum innuere posset. Idque ut magis illustret, contendit hominem cum animali omnium maxime ad societatem proclivi, apibus scilicet, in quibus simulacra Regis, imperij & institutorum deprehendi Piccartus ibi ex citato

Aldrovando docet. Quibus plane gemina sunt, quæ Cicero *l. 1. de Offic.* tradit: *Ut apum*, inquit, *examina non fingendorum favorum causa congregantur, sed cum congregabilia natura sint, fingunt favos, sic homines, ac multo etiam magis natura congregati adhibent agendi cogitandique solertiam.* Majorem probat Aristot. quoniam nihil natura facit frustra, hominem autem frustra loquendi facultate fuisse instructum, nisi eo aliquando in civili conversatione uteretur. Verumenimvero Aristotelis argumentum vim ἀποδείξεως non habet. Non enim sequitur: Si homo sermone in civili societate non utitur, utique frustra eum accepit; nam sermo magno usui, etiam in primis societatibus est, & fuit olim patribusf. vicatim habitantibus. Nam & in minoribus societatibus utili &; inutili, justo atque injusto locus est, adeoque in illis utique reperietur id, quod ad innuenda ista homini natura, vel autor naturæ dedit.

XLIX. Nos igitur aliunde sententiæ nostræ fundamentum, quamvis ex eodem Aristot. nostro petimus, quod, ubi modo ad syllogismi nostri probationem devenerimus, dilucidum fiet. In hunc autem modum argumentamur. In quacunque societate homo proprium suum munus omnium optime & commodissime perficere potest, ad eam colendam utique natura ei dedit appetitum. Major hæc innititur huic prosyllogismo: Si natura semper ad rei alicujus perfectionem connititur, utique etiam ad munus proprium rite obeundum stimulabit hominem. A. verum prius. E. & posterius. Minor jam constat experientia, nam natura in rebus naturalibus est & appellatur rerum istarum perfectio, &, quamdiu res adhuc suam perfectionem desiderat, tamdiu non habet integram istius speciei naturam. Et vero ita

in

in universum se res habet, ut natura quidem res perfectas producat, quæ tamen postea labentibus annis & invalescentibus vitijs corrumpi, atque à prima eaque naturali perfectione desciscere soleant. Quod ipsum innuit Aristot. *1. Polit. c.3.* ubi ait: *Quod ex natura, magis ex iis spectari debet, quæ secundum naturam sunt effecta, & non ex depravatis.* Iam vero utut alijs à natura id datum negaremus, nobilissimæ certe creaturæ injuriam inferremus, si eam à natura penitus destitutam esse arbitraremur. Nunc ad minorem syllogismi nostri. A. in civili societate homo omnium optimè & commodissime munus suum proprium perficere potest. Ad minoris probationem duo requiruntur (1) ut sciamus, quod sit munus hominis proprium, & (2) An illud in civitate omnium optime & commodissimè perficere possimus. Est autem munus hominis proprium secundum virtutem vivere, uti peregregie demonstrat Aristot. *1. Eth. 7.* Alterum facile per se manifestum est, nam justitia universalis est virtus perfectissima, ea autem ferme in sola civitate locum invenit *5. Eth. 1.* E. ad civilem societatem homini natura indidit appetitum. Eleganter Buchananus in Dial. de jur. Regn. ap. Scot. *Ea est quædam naturæ vis, non hominibus modo, sed mansuetioribus etiam animantibus indita, ut si maxime absint utilitatis illa blandimenta, tamen cum sui generis animantibus libenter congregentur. Homini certe à natura hanc vim tam videmus alte impressam, ut si quis omnibus iis rebus abundet, quæ vel ad incolumitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum oblectationem comparata sint, sine hominum commercio vitam sibi insuavem sit existimaturus.* Hæc de ista quoque quæstione dicta sunto, & quidem ex Aristotelis potissimum mente: nam accuratius quæ dici possint, facile patet ex thesi XLVI.

L. Su-

L. Supereſt nunc, ut maximè præcipua quæ adhuc lucis aliquid noſtræ diſputationi afferre poſſunt, & quæ vel tetigit Ariſtoteles, vel vero intacta reliquit, adijciamus: quo ſi defuncti fuerimus, epilogi vice de utilitate civilis ſocietatis pauca diſputabimus. Movet Ariſtoteles *3. Polit. c.3.* quæſtionem, an acta & contractus initi à rep., ſeu ſumma majeſtate, civitatem, pereunte iſta Rep. adhuc obligent? ipſe autem quæſtionem propoſitam non decidit; quod contra negantes ex ultimis c.2. verbis liquidò oſtendimus: habent hæc ita: *εἰ δὲ δίκαιον διαλύειν (συμβόλαια) ἢ μὴ διαλύειν, ὅταν εἰς ἑτέραν μεταβάλλῃ πολιτείαν ἡ πόλις, λόγος ἕτερος: ſit ne juſtum nec ne, id quod ex conventione debetur, diſſolvere, obligationiq; contracta ſatisfacere, cum in aliam remp. civitas traducta ſit, non eſt hujus loci diſputare.* Exinde autem quod Ariſtoteles ipſe quæſtionem in medio reliquerit, res tota mire & varijs diſtinctionibus fuit impedita, & nunc magnâ laborat difficultate, ut fermè in iis, de quibus Ariſtoteles noſter ſilet, accidere ſolet, uti aut paucis, aut ſatis perplexe tradantur.

LI. Nos ne nimis longe à materia noſtra abeamus, digitum tantum in quæſtionem hanc intendemus. Ad id autem, uti quis hac de quæſtione certi quid determinet, neceſſe eſt, jura majeſtatis in populum iſtum, de quo quæſtio eſt, percallere, & ſimul generalia ex Ariſtotele noſtro præcepta de differentijs rerump. in genere ac ſpecie cognita habere, atque huic tractationi præmittere. Vnde vix fieri poteſt, uti tu tam late patentem, & pro modo & varietate rerump. diverſam diſputationem certis regulis includas. Diſtinguunt quidam, quod ſi actus utiliter geſti ſint, tum pereunte etiam rep. civitatem nihilominus

hilominus teneri si inutiliter nequaquam: Hoc cum sua distinctione *l. 2. c. 14. 11. 12. de jur. b. & p.* refutat Grotius, & majestatis in administranda rep. potestatem ad naturam negotiorum gestorum exigendam esse negat, duabus de causis (1) quod hac ratione exitus tantum negotij spectetur, qui in rep. propter rerum gestarum magnitudinem & varietatem, propterque humanarum rerum inconstantiam anceps esse potest, quantumvis majestas optimo consilio negotium gesserit (2) quod ipsi reip. esset periculosum, ad tales angustias imperantem redigere, quin ipsis subditis modestum. Vnde in dubio id non sensisse credendus est populus, cum detulit imperium. Quapropter Grotij sententiam amplectimur, qui distinguendum putat, num actus sive contractus summæ potestatis probabilem habeat rationem nec ne. Isto casu ex contractibus istis etiam civitatem teneri, & sive obsit, sive prosit civitati, locum habere illud (salva tamen proportione) ex *l. 14. de pact. Magistri societatis pactum & societati prodesse & obesse.* Hoc casu non obligari civitatem, veluti LL. istæ, quæ aut illicitum quid jubent, aut nimis stultæ & absurdæ sunt, subditos non tenent. Loquitur autem is de jure isto, quod ad naturam & gentium instituta quam proxime accedit, juxta quod populus seu civitas sibi sponte sua summam majestatem imponebat, non vero de tyrannica aliqua majestate, unde ex hac Viri summi decisione de alijs casibus facile est judicare. Potest fortassis etiam paucis in hunc modum quæstio illa decidi. Contractus aut spectant unice salutem istius Reipublicæ, quæ obtinebat tempore contra-

ctus, aut ad illam plane non pertinent, sed ad alium quendam usum populi ac Civitatis. Priores observare non tenetur mutata Respublica. Posteriores non est fas rescindere; quippe cum tendant ad usum societatis humanæ universalis, nec dependeant à Republica, quatenus tali, sed à populo, qui manet idem, mutata quamvis Republica.

LII. Huic quæstioni immiscet aliam Aristoteles eamque ad prioris quæstionis enodationem aliquid momenti habere existimat, quemadmodum scilicet civitas eadem vel non eadem sit dicenda? Philosophus postquam ostendisset, id non identitate locorum, vel hominum metiendum esse, concludit tandem his verbis: *quæ si ita se habent, perspicuum est, oportere maxime dici eandem civitatem, spectantes remp.* Quid vero illud est, quod Aristot. alias solicite distinguit inter civitatem & remp? Quodque alioquin Politici inter differentias rep. & civitatis hanc quoque ponant, quod pereunte reip. civitas nihilominus salva & eadem incolumis permanere queat. Sic civitas Romana primum regiæ manui obedijt, post hæc delapsa in Patrum potestatem, qua post longas contentiones, interjecta Decem virorum Oligarchia, degeneravit in statum popularem, donec ad principes solos retraheretur. Accedit, quod si civitas una cum Rep. interiret, frustra proponeretur quæstio th. præced. allata. Cum enim mors omnia solvat, quorsum opus foret dubitatione an ex pactis & actibus civitas mortua teneretur? Ex quibus omnibus apparet, ambigua Aristotelis verba plane alio sensu à quibusdam accepta, quam ab ipso fuere prolata. Quando enim

do enim quærit, quemadmodum eadem vel non eadem civitas esse dicatur, & quando respondet, id æstimandum, spectando remp. non idem est ac si diceret: eadem manet civitas, quamdiu manet eadem Reip. forma, mutata forma civitas mutatur. Sed distinguit civitates à se invicem per Remp. ut ita sensus verborum iste sit: Civitatum inter sese differentia (ut sc. hæc Oligarchia, illa Democratia appelletur) non ex diversis hominibus aut diversis locis, sed è diversis rebusp. dependet. Arnis. *repet. Polit. 1. c.* v. *Sect. 3. n. 10. 11. 12.* & Montec. *text. 14. 3. Polit.* Quod si maxime in priorem sensum rapias verba Philosophi, non deest tamen quod excusando ei ex Grotio afferamus, qui cum Aristotelis verba isto sensu acciperet, quem à mente ejus alienum esse jam annotavimus, putat Aristotelem per civitatem hic intelligere relationem partium earum inter se quæ regunt & quæ reguntur, *de Jure b. & p. l. 2. c. 9. n. 8.* quam mutata forma mutari, & pereunte perire extra dubium est. Quod suo loco relinquimus.

LIII. Denique non alienum ab instituto nostro fore existimamus si paucula de jure quod competit civitati in corpus & bona singulorum civium subijciamus. Quoniam vero tam late se diffundit hæc materia, ut prolixos aliorum commentarios meruerit, summa tantum ejus capita recensebimus. Ac *primo* quidem civitas in casu necessitatis invitum etiam civem retinere potest. De quo jure dictum nobis est th. 24. contra vero eum abalienare, à se abscindere atque aliorum ditioni permittere videtur minime posse, nam qui in civitatem coeunt, societatem quan-

dam contrahunt perpetuam & voto immortalem, à qua totum partes nequit excludere, cum neque sint sub toto, quemadmodum partes corporis naturalis sub corpore, quæ uti sine vita corporis subsistere non possunt, ita recte etiam in corporis usum abscinduntur. Grotius *de jur. b. p. l. 2. c. 6. n. 4. & 25. n. 3.* ubi cum Soto affirmat, civitatem non posse civem innocentem salvo jure naturæ pro salute sua conservanda in hostium manus tradere, quoniam civis iste in naturali sua libertate adhuc relictus nullius in se imperium agnoscit. Cæterum qui ita differunt, non videntur satis accurate rem definire. Primum enim non attendunt discrimen inter Respublicas heriles & vere civiles. In herilibus enim licere Domino subditum alienare, perinde ac servum aliquem, non est quod dubitemus. Secundo unusquisque civis saluti publicæ obstrictus est vita & fortuna sua, quod si itaque salus publica totius civitatis ita exigat, quid ni liceat civem alienæ tradere potestati, id quod pluribus disputatum est ab Amplissimo Dn. Præside *libr. de Finib. Imperii Germanici cap. 19.* *Secundo* jus competit civitati in civium bona ut ea pignori obligare atque ad communem salutem per leges cumprimis dirigere queant. *Tertio* in actiones; nulla enim est actio civis, quatenus est civis, quæ non ad societatis usum spectet, aut per consequentiam spectare possit. Etenim omnes cives dum in unam societatem conspirant, unum quid eligere tenentur, ad quod omnes suas actiones conforment, & propter quod in illam societatem convenerunt, id autem est salus publica.

LIII. Restat nunc ultimo loco, ut omissis, quæ de ma-

de magnitudine, situque civitatis alij hoc loco ex *l. 7. Polit.* late sed minus recte & inconvenienter tradunt, in viam redeamus ad finem *1. Polit. c. 2.* Vbi cum Aristoteles innuisset, appetitum à natura inditum non sufficere, sed duce opus habere, statim bona enumerat, quæ ad nos ex constitutione pulcherrimæ societatis redundant, quæ huic argumento includi possunt: Quicunque lege & judicio hominum improbitatem coërcuit, is maximo eos affecit beneficio. At autor civilis societatis E. Major porro probatur: Quicunque ex pessimo animali optimum effecit, is maximo id affecit beneficio. At qui lege & judicio coërcuit &c. is fecit ex pessimo optimum. Maj. est extra controversiam. Min. probat. nam ad mala quævis ruebat hominum genus, ut omnia alia animalia malitia tantò facilius superaret, quantò plura & perfectiora instrumenta à natura acceperat, quibus in contrarium uti posset, nim.] facultatem ad prudentiam & virtutem, unde & malas artes invenire, & nomen virtutis aliquando venditare poterat: vel, quod eodem recidit, & idem Philosophus in culcat. *7. Eth. 6.* quia in homine inest nocendi principium, i. e. ratio, per quam tamen non nisi facultates naturales intelligi manifestum est: Iam vero insignem hunc abusum compescit lex & judicium, quibus virtutes præcipiuntur, & vitia puniuntur. Minor primi nostri syllogismi probatur. Quia lex & judicium in civitate locum inveniunt, propterea quod justitia, ut Aristot. ait, civile quid sit. Erat quidem cum *jura natis quisq; & uxoribus daret*, at hoc de istis quidem temporibus concesssero, quibus paucitas humani generis, & insignis sim-

plicitas viam nondum ad ſcelera quævis patefecerat, quibusve non tam virtutis exercitio, quam vitiorum ignoratione mortales felices erant. Nemo tamen inficias ibit, quin ad exercitium virtutum plurimum interſit, utrum homines in civitate, an in diſtinctis familijs & pagis etiam vivant. Adde quod juſtitia universalis, quæ vim ſuam in ſola civitate explicare poteſt, ſit perfectiſſima virtus. *5. Ethic. 1. inf.* Quæcunque enim virtus non ſuo tantum poſſeſſori, ſed alijs etiam ſimul prodeſt, illa ſine dubio eſt optima. A. juſtitia univerſalis. E. Quod ſi tot tantaque bona affert civilis ſocietas, eam profecto non ad Ethnicum aliquem principem, aut Oratorem, ſed ad Deum Opt. Max. merito referimus; qui etiam, pro ingenio quidem populi, optimæ alicujus civitatis exemplar in gente Iudaica nobis exhibuit, ut adeo dubitare non liceat, quin juxta Ciceronem *Principi illi Deo, qui hunc mundum regit, coetus hominum jure ſociati accepti ſint & perquam grati.*

TANTVM EST.

COROLLARIA.

I.

In omni bene constituta Republica maxime omnium habenda est ratio Civium Originariorum.

II.

Non est è re bonæ & vere civilis Reipublicæ, ut opimam uxores dotem afferant maritis.

III.

Posteri omnino tenentur ex conventionibus, quibus majores eorum se hujus aut illius potestati subjecerunt.

IV.

In Germanicis gentibus nunquam obtinuit plena Monarchia, quemadmodum nec hodie illa locum habet.

V.

Consuetudo, qua mariti in aciem prodeuntes uxores suas secum circumducunt, est omni laude dignissima.

VI. Ame-

VI.

Americani non fuerunt tam servili ingenio à natura præditi, ut hinc crudelitatis suæ excusationem petere poßint Hispani.

FINIS.

